

Vyresniųjų nūdienos mokyklos paauglių dvasinio tapimo ypatymai

Elvyda Martišauskienė

Vilniaus pedagoginis universitetas

Šio straipsnio tikslas – aptarti dvasinės sklaidos sampratą ir jos ypatumus paauglystėje, sutelkiant dėmesį į vyresniųjų paauglių požiūrių, išgyvenimų bei elgesio vertybinius pamatus, visų asmens santykių pagrindą.

1. Dvasinės sklaidos samprata

Paslaptiniausia žmogaus būties galia, laiduojanti asmens statusą, yra dvasinis pradas. Jo dėka žmogaus tampa visų savo pajėgų subjektu ir gali santykiauti su pasauliu kaip visuma, t. y. viršyti savo jutiminį patyrimą, pranokti save.

Tyrinėtojų nuomone, dvasinis pradas reiškiasi pažinimu, jausmais (ypač meile) bei kūryba. Tik į juos galima žvelgti filosofine ir religine prasmėmis. Pirmoji (filosofinė) apsiriboja vien žmogiškaisiais ryšiais, o antroji tiesia gijas į asmens santykį su Dievu. Ji nepanaikina pirmosios, tik giliau įprasmina pažinimą, meilę ir kūrybą, atveria jų transcendentines ištakas. Antano Paškaus nuomone, nėra nė vieno mūsų santykių su tikrove aspekto, kuris būtų nesvarbus ir nereikšmingas. Kiekviena sąsaja kalba apie dvasingumo lygį ir galiausiai apie mūsų santykius su Dievu (A. Paškus, 1996, p. 191). Iš tiesų pažinimas padeda žmogui suvokti ne tik materialius, bet ir dvasinius dalykus, išvelgti jų tikslingumą bei prasmingumą, ieškoti visa ko priežasties. Dar labiau pasaulio vieningumo gelmę, žmogaus transcendentines galias įkūnija meilė, kuri tarytum sudėdo žmogiškąją prigimtį ir antgamtinį pradą. Todėl meilė, pasak Petro Maldeikio, gali ne tik inspiruoti tiesos, gėrio ir grožio kūrybinę pažan-

gą, bet ir atverti amžinybę. Kūryba, kaip dieviškoji žmogaus jėga, laidoja tiek jo autokreacijos galią, tiek kūrybinę potenciją tobulinti kūriniją. Taigi šių žmogiškųjų pajėgų plėtra ir įvairiopas persipynimas žymi asmens dvasinę sklaidą, vainikuojamą tikėjimu, viltimi ir meile.

Paauglystėje dvasinė sklaida turi šiam amžiaus tarpsniui būdingų ypatumų, lemiamų išorinių ir vidinių pokyčių. Nuo šio amžiaus moksleivių sąveikos su aplinka priklauso paauglystės krizės pobūdis ir mastas. Kita vertus, nors šios krizės šaknys yra fiziniai ir psichiniai pokyčiai, bet tyrinėtojai ją dažniausiai apibrėžia kaip tapatumo ar vaidmenų supainiojimo krizę. Specialistų manymu, ją gilina tiek formalaus operacinio mąstymo raida, tiek savimonės vystymasis. Naujo lygmens pažintinės galios pasaulį daro dar problemiškesnį, nes pavienės gilesnės išvalgos negarantuoja vientiso jo vaizdo. Taip pat keblesnis tampa vertybių sistemos tapsmas ir sakralinės tikrovės pajautimas. Tai turi įtakos paauglių santykiams. Viena vertus, jie visa širdimi trokšta turėti draugų (tik kituose galime atrasti save), anra vertus, greit pajunta, kad realūs tarpusavio santykiai tarsi neturi pamato, atsiranda įtampa, kyla konfliktų, kartu ir pedagoginių problemų. Viena iš prielaidų joms spręsti yra vertybių internalizacijos atskleidimas.

2. Vyresniųjų paauglių požiūris į vertybes

Šiuo tikslu tyrėme 123 vyresnius paauglius (po dvi septintas, aštuntas ir devintas klases). Taikėme išplėstų atsakymų ir klausimus, mėgstamo žmogaus savybių ir elgesio aprašų, M. Rokeascho vertybinių orientacijų bei B. Dodonovo emocinių išgyvenimų tyrimo metodikas ir kt.

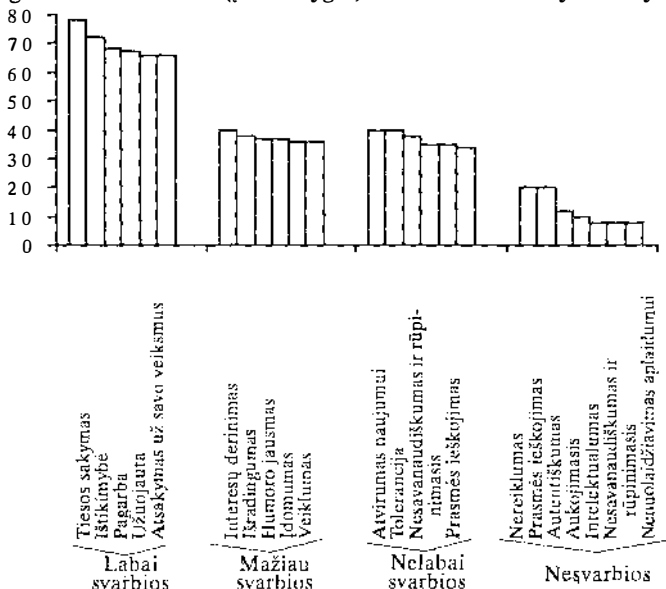
Manytume, paauglių požiūris į vertybes yra svarbus dvasinės sklaidos rodiklis, nes jis atskleidžia esamų ir būsimų asmenybės santykių su pasauliu ribas, ženklina motyvacinės sferos formavimosi plotmę. Ji gali būti įprasminta įvairiu lygiu. Tai, A. Anzenbacherio nuomone, priklauso nuo pasirinkimo, kuo grindžiama laisvė: gamta, laisve ar malone. Jei pagrindu pasirenkama gamta, suponuojami tik ikimoraliniai tiesioginio ar netiesioginio (sveikatos, jėgos, valdžios, gerovės, garbės) hedonizmo daigai. Laisvė, grindžiama laisve, garantuoja moralinio humanizmo pakopą, besišakančią savo tobulumu ar kitų gerove. Kai laisvės pamatas yra malonė, pasineriama į tikėjimo lygmenį. Tai neneigia humanizmo

brandintos moralės, bet perkelia ją į transcendencijos horizontą, spinduliuojantį meile. Suprantama, šie lygmenys tarpusavyje susiję. Jie mums reikšmingi kaip paauglių požiūrių atskaitos taškai.

Paauglių požiūrį tyrėme dviem būdais: a) prašėme jų į keturis lygius (labai svarbu, mažiau svarbu, nelabai svarbu ir nesvarbu) suskirstyti pateikiamas 29 asmenybės savybes (ar šį sąrašą papildyti trūkstamomis); b) taikydami M. Rokeascho metodiką, prašėme pateikiamas terminalines ir instrumentines vertybes (abiejų po 18) surašyti pagal svarbą. Vadinasi, galėjome pasiūlyti tiriamiesiems pasirinkti plačią savybių skalę (65), be to, kai kurias iš jų pateikti esant skirtingoms situacijoms. Šiame straipsnyje neaptarsime pasirinkimo pagrindimo, todėl apie požiūrių platumą spęsime pagal pasirinktų vertybių skaičių ir turinį, o jų gilumą siesime su paauglių asmeniniais išgyvenimais, veikla.

Iš surinktų duomenų matyti, kad vyresniųjų paauglių požiūris į vertybes ganėtinai platus: daugumą savybių šie moksleiviai laiko reikšmingomis. Pirmoje diagramoje pateikiame visų lygių (pagal mėgstamo žmogaus savybių aprašą) pirmuosius penkis pasirinkimus.

1 diagrama. Aukščiausiai (įvairiu lygiu) vertinamos asmenybės savybės

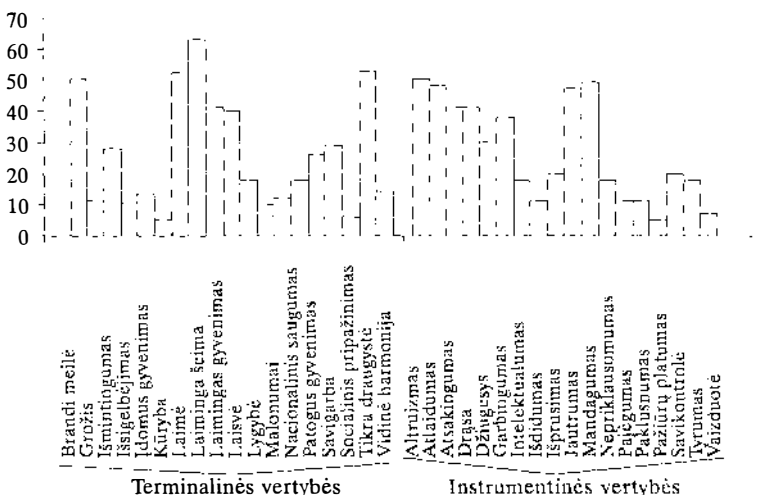
Matyti, kad didžiausias pasirinkimų skaičius yra aukčiausiame lygyje, o mažiausias – žemiausiame. Antro ir trečio lygio pasirinkimų aukščiausia riba panaši (apie 40 proc.), bet trečią lygį rinkosi daugiau moksleivių. Be to, trečio ir ketvirto lygio pasirinkimai iš esmės reiškia neutralų ar neigiamą požiūrį į vertybes.

Pagal M. Rokeascho metodiką susumavome aukščiausius (taip pat pirmus penkis) kiekvienos terminalinės ir instrumentinės vertybės pasirinkimus. Duomenis pateikiame 2 diagramoje.

Matyti, kad terminalinės (galutinės) vertybės labiau koncentruotos, t. y. didesnis tiriamųjų procentas rinkosi tas pačias; instrumentinės vertybės labiau išsiskleisdusios. Regis, moksleiviai intuityviai jaučia, kad to paties tikslo galima siekti skirtingais keliais.

Žvelgiant į pasirinkimų turinį, aiškėja, kad labiausiai pageidautina žmogaus dorybė yra teisingumas. Jos krikščioniškoji esmė yra „atiduoti Dievui ir artimui tai, kas jiems priklauso“ (Katalikų bažnyčios katekizmas, 1996, 382 p.). Todėl su teisingumu siejami tiesos sakymas, atsakomybė už savo veiksmus, ištikimybė. Kaip matyti iš pirmos diagramos, jos visos pateko į tiriamiesiems priimtinausių vertybių grupę.

2 diagrama. Ypač svarbios terminalinės ir instrumentinės vertybės (pagal M. Rokeascho metodiką)

Svarbiausia terminaline vertybe paaugliai laiko laimingą šeimą. Taip linkę manyti 63,4 proc. apklaustųjų. Kol kas sunku pasakyti, ar tai aliuzijų į savo būsimą šeimą atspindys, ar noras, kuris, kaip rodo duomenys, dažnai esti nepatenkintas, dabar gyventi laimingoje šeimoje. Šalia laimingos šeimos yra laimė, tikra draugystė, brandi meilė ir, kiek atsilikdami, laimingas gyvenimas ir laisvė. Taigi priimami visi pateikti laimės variantai ir esminė jų prielaida – laisvė. Pastebėtina, kad laimė labiausiai siejama su krikščioniška vilties dorybe. Ją svariai papildo meilė tiek tiesiogiai išskirta, tiek kaip tikra draugystė, pagarba ir užuojauta, altruizmas ir atlaidumas, jautrumas. Kartu susipina terminalinės ir instrumentinės vertybės, taip pat abiem tyrimo metodikomis gauti duomenys.

Be meilės ir jos apraiškų, beveik pusė (48 proc.) vyresniųjų paauglių palankiai vertina garbingumą, mandagumą; šiek tiek mažiau paauglių – atsakingumą ir drąsą (41 proc.). Šiam lygiui priskiriamos ir mažiau svarbios vertybės iš pirmosios metodikos (1 diagrama). Antai daugiau kaip trečdalis moksleivių pastarajai grupei priskiria interesų derinimą (40,5 proc.), išradingumą ir humoro jausmą (39,8 proc.), įdomumą (37,3 proc.). Bet tam menkai ar visai netalkina artimos instrumentinės vertybės: pažiūrų platumas (4 proc.), intelektualumas (16,3 proc.), išprusimas (20,3 proc.). Taigi akivaizdu, kad požiūris į asmenybės tvirtumą, o ypač išmintingumą, gerokai mažiau vertinamas nei teisingumas, viltis, meilė.

Svarbu atkreipti dėmesį ir į labiausiai vyresniesiems paaugliams nepriimtinas vertybes. Tai nelabai svarbios ir nesvarbios vertybės iš savybių aprašo (1 diagrama) bei paskutiniai rangai pagal M. Rokeascho metodiką.

Iš tyrimo duomenų matyti, kad iš terminalinių vertybių nepalankiausiai vertinamas kūrybiškumas (47,9 proc.) ir malonumai (43 proc.). Trečdalis paauglių linkę manyti, kad nesvarbūs yra: nacionalinis saugumas, vidinė harmonija, grožis, taip pat patogus gyvenimas, socialinis pripažinimas. Iš instrumentinių vertybių pusė paauglių nuvertina vaizduotę. Kitos, jų nuomone, nepatrauklios savybės yra: išdidumas (40,6 proc.), pažiūrų platumas (39,8 proc.), pajėgumas (37,4 proc.),

paklusnumas (36,6 proc.). Vyresnieji paaugliai nelaiko vertybe nereiklumo. Jį, kaip nesvarbią savybę, nurodo 20,3 proc., o kaip nelabai svarbią – dar antra tiek tiriamųjų. Taigi du trečdaliai paauglių suvokia tikrąją jo prasmę. Į autsaiderių gretas pateko ir prasmės ieškojimas (13,8 proc.), autentiškumas (12,1 proc.), aukojimasis (8,9 proc.), intelektualumas, nesavanaudiškumas, rūpinimasis ir nenuolaidžiavimas aplaidumui (8,1 proc.). Palyginti nedidelis taip manančiųjų procentas gal ir neskatinėtų susimąstyti, jei prie jų neprisijungtų paaugliai, manantys minėtas savybes esant nelabai svarbiomis. Tada prasmės ieškojimą bei nenuolaidžiavimą aplaidumui nuvertina net 39,8 proc. paauglių, aukojimąsi, intelektualumą, dvasinę vienybę – daugiau nei trečdalis tiriamųjų, atvirumą naujumui, toleranciją – beveik pusė.

Taigi paaugliai, be antidoroviškų ar šiuo požiūriu neutralių savybių, nepripažįsta kylančių iš dvasios gelmės vertybių, kuriomis grindžiami esminiai žmonių santykiai.

Siekdami pateikti vyresniųjų paauglių vertybių gradaciją, atrinkom visų trijų klasifikacijų aukščiausius ir žemiausius vertinimus (pirmuosius dešimt procentų). Paaiškėjo, kad priimtinausios vertybės yra tiesos sakymas, ištikimybė, pagarba, užuojauta, atsakomybė už savo veiksmus, laiminga šeima, brandi meilė, laimė, altruizmas, jautrumas, mandagumas. Mažiausiai vertinamos: nereiklumas, prasmės ieškojimas, autentiškumas, malonumai, kūryba, išdidumas, vaizduotė, paklusnumas, pažiūrų platumas. Apibendrintą vaizdą pateikiame 1 paveiksle.

Matyti, kad aukščiausios vertybės, vyresniųjų paauglių požiūriu, esti keturių linkmių ir iš esmės sklaistosi humanizmo plotmėje. Tik vienos vertybės (ištikimybė, tiesos sakymas, altruizmas) jau savo prigimtimi išreiškia moralinius santykius, kitos (mandagumas, laimė, laiminga šeima) gali turėti ir netiesioginį hedonizmo atspalvį, o trečiųjų (meilė) dar gali būti neįžvelgtos transcendentinės ištakos ir jos nepakylėtos į tikėjimo lygmenį. Tad ir pastaroji gali apsiriboti tik humanizmo siekiais ar net nusileisti į hedonizmo sūkurį, juoba kad ir kitos krikščioniškos dorybės (tikėjimas, viltis) dar sunkiai skinasi kelią į paauglių širdis.

Tiesa	Laimė	Meilė	Etiketas
Tiesos sakymas Ištikimybė Atsakomybė už savo veiksmus	Laiminga šeima Laimė	Brandi meilė Altruizmas Jautrumas Pagarba Užuojauta	Mandagumas
Malonumai	Nereiklumas Išdidumas Paklusnumas	Prasmės ieškojimas Pažiūrų platumas Autentiškumas	Kūryba Vaizduotė
Hedonizmas	Antihumaniškumas	Prasmė	Kūryba

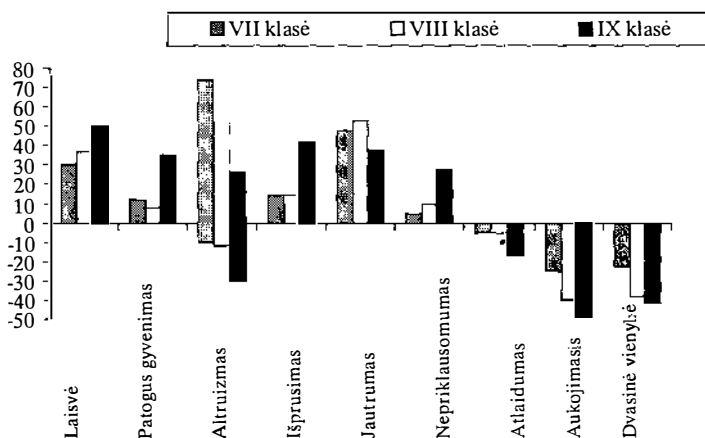
1 pav. Vyresniųjų paauglių požiūris į vertybes

Pažymėtina, kad vyresnieji paaugliai nepitaria atviram hedonizmui ar humanistinę moralę žeidžiančioms normoms – nereiklumui, išdidumui, pernelyg siaurai suprantamam paklusnumui (kai jis saistomas tik su kito asmens valia, o ne su Dievo malone). Moksleiviai nuvertina ir dvasios sklaidą maitinančias vertybes. Antai net kai neįžvelgiama transcendentinė žmogaus būties prasmė, tai ir humanizmo lygmenyje berpasmis gyvenimas, kaip būtis be aiškiai suvokiamo tikslo, tampa atviras atsitiktiniams poveikiams. Šią tendenciją stiprina ir nuvertinamas autentiškumas bei pažiūrų platumas. Kaip minėjome, intelektą, išmintį išreiškiančios vertybės taip pat menkai pageidaujamos. Atmetama ir dieviškiausia žmogaus galia – kūryba. Jos dėka žmogus gali įkūnyti savo dvasią, materializuoti jos sklaidą ir tokiu būdu realizuoti didžiausią Dievo dovaną – galimybę tobulinti save ir pasaulį. Kai nuvertinama kūryba, suprantama ir nuomonė, kad vaizduotė yra nereikšminga gėrybė. Panašioje pozicijoje atsiduria ir atvirumas naujumui bei išradingumas. Tik šiek tiek mažiau nepriimtinas grožis, kūrybiškumo pamatas.

Pastebėtina, kad VII, VIII ir IX klasių moksleiviai panašiai žvelgia į daugelį vertybių. Vis dėlto kai kurios tendencijos ima ryškėti. Duomenis pateikiame 3 diagramoje.

Matyti, kad net 29 proc. devintokų aukščiau vertina išprusimą, 15–20 proc. – nepriklausomumą, 16–9 proc. – laisvę. Vyksta ir at-

3 diagrama. VII, VIII, IX klasių moksleivių požiūris į vertybes

virkštinis procesas: 25–50 proc. mažiau devintokų, palyginti su septintokais ir aštuntokais, vertina altruizmą, 13–18 proc. – jautrumą, o altruizmą ir atlidumą maždaug tiek pat procentų daugiau laiko nereikšmingu. Laikui bėgant, vis labiau nuvertinamas aukojimasis bei dvasinė vienybė. Tada taip trokštamas išprusimas, laisvė, nepriklausomumas ir t. t. netenka esminio pamato.

Lyginant vyresniųjų paauglių požiūrį į vertybes su to paties amžiaus moksleivių nuomone prieš 12 metų, ryškėja kai kurių poslinkių. Žinoma, tuomet teko apsiriboti tik humanistinėmis vertybėmis, be to, taikyta šiek tiek kitokia metodika, todėl galima lyginti tik kai kurias iš jų. Sovietinėje mokykloje vyresnieji paaugliai labiausiai vertino jautrumą, perpus mažiau jų – teisingumą, dar dešimtadaliu mažiau – pareiagingumą bei sąžiningumą ir mažiau nei 10 proc. – atsakomybę. Dabar paaugliai labiausiai vertina teisingumą, jautrumą, atsakingumą, sąžiningumą, o mažiausiai – pareiagingumą.

Įdomu pažvelgti, kaip vyresnieji paaugliai supranta dabar itin aktualias vertybes. Viena iš jų – nacionalinis saugumas. Iš tyrimo duomenų matyti, kad šio amžiaus moksleiviams ji dar mažai suprantama. Tik 4 proc. tiriamųjų ją laikė svarbiausia, o į pirmąjį pagal rangą vertybių penketuką skyrė apie 14 proc. paauglių. Bet į nereikšmingiausių ver-

tybių grupę ją įrašė net 25 proc. moksleivių. Terminalinių vertybių grupėje mažiau pageidautini tik kūryba ir malonumai. Be to, taip mano daugiausia devintokų (40 proc.).

Gerokai pozityviau priimama laisvė. Čia procesas esti atvirkščias prieš tai minėtajam. Beveik pusė devintokų mano, kad ji yra svarbi, apie 40 proc. – siektina. Laisvę esant nereikšminga nurodo 10 proc. paauglių. Tuo nereikėtų itin džiaugtis, nes laisvė talpina savy daug prasmų (dvasinę, asmeninę, nacionalinę). Pažymėtina, kad moksleiviai, kurie reikšminga vertybe laikė nacionalinį saugumą, dažniausiai akcentavo ir laisvės svarbą. Bet tokių, kaip minėjome, buvo nedaug.

Sudėtinga moksleiviams suvokti ir tikėjimo reikšmę. Trečdalis paauglių yra tos nuomonės, kad jis nereikšmingas. Bet pozityvi dviejų trečdalių tiriamųjų nuostata jau teikia vilčių, nors tarp svarbių ir labai svarbių vertybių tikėjimas yra 24-oje vietoje iš 29. Pažymėtina, kad ir kitos vertybės, susijusios su tikėjimu (prasmės ieškojimas, dvasinė vienybė, aukojimasis, paklusnumas), paauglių vertinamos menkai. Akvaizdu, kad dar nedaugelio požiūris siekia transcendentinį lygį.

3. Vyresniųjų paauglių vertybiniai išgyvenimai

Aukštesnė dvasinės raiškos pakopa yra išgyvenimai. Jie leidžia pažįstamą tikrovę intuityviai ar sąmoningai sieti su savimi: patirtimi, dabarties ir ateities perspektyvomis. Išgyvenant, vertybinis santykis betarpiškai iškyla į paviršių. Sykiu jis tampa patikimesnis. Tai svarbus paauglių dvasinės sklaidos rodiklis, įtvirtinantis esamą ir žadinantis būsimą požiūrį.

Vyresniųjų paauglių išgyvenimus taip pat tyrėme dviem būdais. Taisėme B. Dodonovo emocinių išgyvenimų tyrimo metodiką. Jos pagrindu prašėme išdėstyti dešimt pateiktų išgyvenimų pagal svarbą ir siūlėme įvairios veiklos aprašą, nurodydami pažymėti, kas juos dažniausiai skatina užsimiršti, nejausti savo rūpesčių, o kartais net pareigų.

Abiem metodikom gauti duomenys yra artimi. Labiausiai skiriasi altruizmo ir pugnistinių patyrimų vertinimas (pagal vieną metodiką ketvirtoje vietoje, pagal kitą – aštuntoje). Be to, kai kurie išgyvenimai (skatinami kūrybos, maldos, antisocialinių reiškinių, gamtos grožio) pateikiami tik antroje metodikoje. Iš pradžių pažvelkime į aukščiau-

sius ir žemiausius moksleivių pasirinkimus pagal B. Dodonovo metodiką.

1 lentelė. Aukščiausio ir žemiausio rango vertybiniai išgyvenimai

<i>%</i>	<i>Aukščiausio rango išgyvenimai</i>	<i>Vieta (rangas)</i>	<i>Žemiausio rango išgyvenimai</i>	<i>%</i>
19,5	Romantiniai	1	Akizityviniai	22,7
17,09	Komunikaciniai	2	Estetiniai	20,3
13,8	Hedonistiniai	3	Pugnistiniai	15,4
13,0	Altruistiniai	4	Hedonistiniai	8,9
11,3	Praksiniai	5	Gnostiniai	8,1
7,3	Akizityviniai	6	Praksiniai	7,3
5,6	Estetiniai	7	Komunikaciniai	5,6
4,8	Pugnistiniai	8	Romantiniai	5,6
3,2	Gloristiniai	9	Gloristiniai	3,2
0,8	Gnostiniai	10	Altruistiniai	2,4

Matyti, kad šio amžiaus moksleiviams didžiausią malonumą teikia romantiniai, komunikaciniai ir hedonistiniai išgyvenimai, vidutinišką – praksiniai, o mažiausią – gnostiniai. Tad pažinimas, prasmės ieškojimas nuvertinami ir išgyvenimų lygmeniu. Daugumai paauglių neteikia džiaugsmo kūryba, estetiniai išgyvenimai, pozityvioje skalėje jie yra septintoje vietoje, bet yra lyderiai tarp žemiausio rango vertybių.

Supratama, aptariant vyresniųjų paauglių išgyvenimų rangus, nereiktų pamiršti šio amžiaus ypatumų, ypač polinkio romantikai, draugystei su bendraamžiais. Tik jie taip pat gali brandinti ne tik humanizmo, bet ir hedonizmo daigus. Juoba kad hedonistiniai išgyvenimai gero kai lenkia altruistinius, net nuslysta iki atviro rūkymo, alkoholio ar narkotikų, sekso toleravimo (18,3 proc.). Akivaizdu, kad paaugliai labiausiai nuvertina nekantrumą, jaudulį kolekcionuojant daiktus (akizityviniai išgyvenimai), neaukština azartinių proveržių, nesizavi šlove. Vadinas, tarsi antihumaniški ar doroviškai neutralūs išgyvenimai daugumos iš jų nevilioja. Bet ir humaniškumo atramos dar netvirtos, galimi

situaciniai, neretai ambivalentiški išgyvenimai. Vis dėlto mažiausiai vertinamas tikėjimas. Tik 11,6 proc. moksleivių elementariausia jo forma – malda – skatina užsimiršti, o mums teikia viltį, kad bent jiems atsiveria transcendentinė tikrovė. Daugumos paauglių jausmai kyla iš pragmatinių, gamtinių poreikių, ta linkme kreipdami ir požiūrius.

4. Vyresniųjų paauglių savo elgesio vertinimai

Elgesys esti objektyvuotas dvasios judesys. Tik tikrąją jo prasmę nelengva pajusti, nes ji glūdi asmens vidaus pasaulyje: veiksmų ir poelgių įsisąmoninime, motyvuose. Tai didžiulė problema, netelpanti į straipsnio rėmus. Apsiribosime tik paauglių požiūriu į savo poelgius, siekdami palyginti jį su supratimu, tinkamu elgesiu.

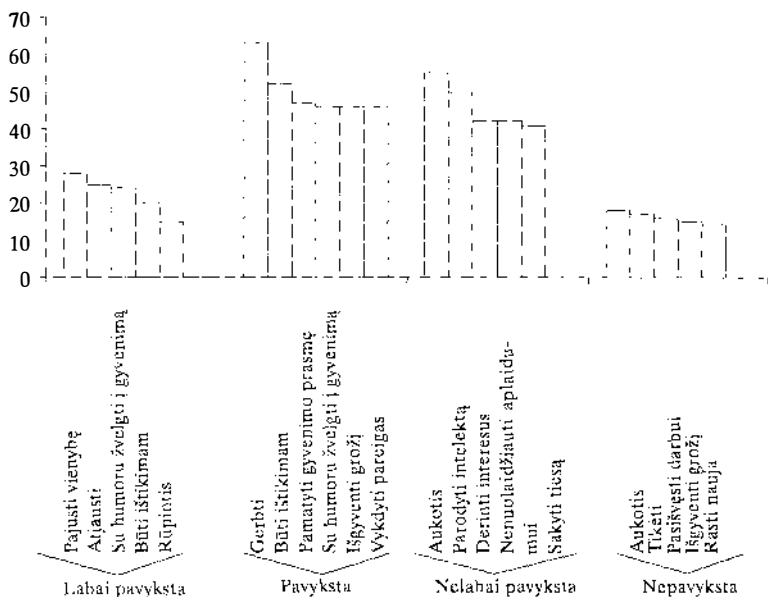
Iš pirminės duomenų analizės matyti, kad paaugliai mėgstamą žmogų vertina aukštesniais balais. Aukščiausi savo poelgių vertinimai pateikti 4 diagramoje.

Palyginus antrą ir ketvirtą diagramas, tampa akivaizdu, kad daugiausia moksleivių savo poelgius priskiria ne aukščiausiajam, o tik antrajam rangui. Be to, vis daugiau moksleivių pastebi, kad jiems kartais ar dažniausiai nepavyksta tinkamai elgtis. Taigi šio amžiaus paaugliai jau mėgina skirti norimą ir esamą elgseną.

Ganėtinai skiriasi moksleivių pasirenkamos vertybės. Jei, mąstant apie kitų poelgius, svarbiausia yra tiesos ieškojimas, tai atsigręžus į savuosius, jos randama nedaug. Pirmajame pasirenkamų vertybių penkte tiesa patenka į negatyviųjų rangą, t. y. nelabai pavyksta. Iš čia visai dingsta atsakomybė už savo veiksmus. Savo poziciją iš dalies išlaiko tik ištikimybė. Išmintis, dominavusi antrame lygyje vertinant savo poelgius, smukteli į trečiąjį, negatyvųjį, kur daug silpnesnės meilės apraiškos.

Esti ir teigiamų poslinkių. Daugiausia vilties teikia savo gyvenimo prasingumo išvalgos. Jos patenka į pozityvų lygmenį: daugiau nei pusė mokinių mano, kad jiems pavyksta pamatyti gyvenimo prasmę. Tiesa, nežinoma, kur ją mato, bet vertas dėmesio jau pats prasmės išskyrimo faktas. Pakyla ir kitų dvasinių gyvenimą itin ženklinančių vertybių reitingas. Tai pasakytina apie vienybės išgyvenimą: daugiau nei ketvirtadalis vyresniųjų paauglių skiria jį į aukščiausią rangą. Apie pusę paauglių,

4 diagrama. Aukščiausi įvairių lygių savo poelgių vertinimai

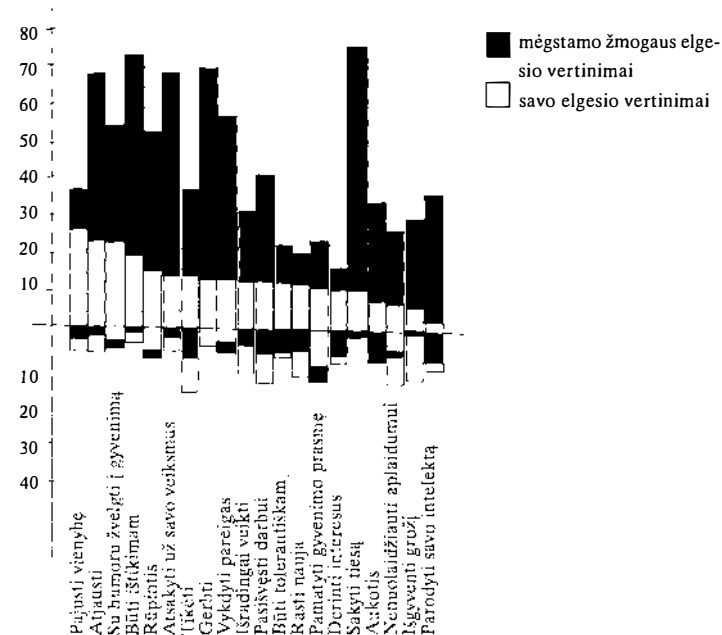

nors ir žemesniu lygiu, jau patiria žmonių, aplinkos, daiktų, gamtos ar meno kūrinijų grožį, daugiau moksleivių su humoru žvelgia į savo ir kitų žmonių ydas, menkas nesėkmes.

Pateikiame vyresniųjų paauglių savo poelgių vertinimo prioritetus (5 diagrama).

Viršutinė diagramos dalis rodo aukščiausiu, o apatinė – žemiausiu lygiu pasirinktas vertybes. Iš jos matyti, kad aukščiausi savo elgesio vertinimai yra daug žemesni, o žemiausi, išskyrus gyvenimo prasmės ieškojimą ir rūpinimąsi kitais bei pareigų vykdymą, esti aukštesni. Be to, aukščiausi savo elgesio vertinimai tarpusavy artimesni. Antai skirtumas tarp aukščiausio ir žemiausio vertinimo 24,4 proc., o vertinant mėgstamą žmogų, jis pakyla iki 54,4 proc. Suprantama, mėgstamo žmogaus vertinimas yra lyg priimta norma, kaip turėtų būti. Didžiausias atotrūkis tarp jos ir savo elgesio esti: sakant tiesą – 65,9 proc., rodant pagarbą – 53,6 proc.,

5 diagrama. Mėgstamo žmogaus ir savo elgesio aukščiausi ir žemiausi vertinimai

užjaučiant – 43,9 proc., vykdant pareigas – 42,3 proc., rūpinantis kitais – 36,6 proc., atskleidžiant intelektą – 34,9 proc. Mažiausiai skiriasi dvasinės vienybės išgyvenimas – 10,5 proc., tolerancija – 9,7 proc., naujo radimas – 8,2 proc., interesų derinimas – 6,5 proc. Akivaizdu, kad tiesa dar negreitai juos padarys laimingus, kad dar daugelis meilės raiškos būdų nepasiekiami, kad beviltiškai nuvertintas intelektas, nevykdomos pareigos.

Pastebėta ir kita tendencija: paaugliai nėra linkę plėtoti kai kurių vertybių. Tai pasakytina pirmiausia apie dvasinės vienybės išgyvenimą. Jis pirmąją tarp aukščiausiai vertinamų savo poelgių, bet mėgstamo žmogaus ir savo elgesio vertinimo skirtumas tik 10,5 proc. Panašiai esti su tolerancija – 9,7 proc., naujo radimu – 8,2 proc., interesų derinimu – 6,5 proc. Taigi reikia pripažinti, kad išmintis, kūrybos prasmė vyresniesiems paaugliams mažai reikšmingos. Šią prielaidą stiprina grožio, nau-

jumo, išradingumo, pasišventimo, aukojimosi, tikėjimo aukščiausi vertinimai žemiausiame lygmenyje.

Išvados

Žmogaus dvasinė sklaida labiausiai reiškiasi pažinimu, meile ir kūryba. Apie juos sprendėme iš paauglių požiūrio, išgyvenimų ir savo veiklos vertinimų.

Vyresniųjų paauglių požiūris grindžiamas tiesa, laime, meile ir mandagumu, atmetamas hedonizmas, antihumaniškumo apraiškos, prasmė ir kūryba.

Išgyvenimų lygmeniu tik iš dalies tvirtinamos laimės ir meilės vertybės, atvirai apeliuojama į hedonizmą. Prasmė ir kūryba daugeliui vyresniųjų paauglių nežadina pozityvių jausmų.

Vertindami savo poelgius, jei iškelia kai kurias meilės apraiškas. Daugumai paauglių svarbu išvelgti prasmę, bet kartu mažai reikšmės jie teikia intelektui, grožio pajautimui, tiesos sakymui, aukojimuisi. Akivaizdu, kad prasmė, meilė ir kūryba – svarbiausi dvasinės sklaidos rodikliai – nėra giliai įsitvirtinę jų sąmonėje.

Literatūra

Anzenbacher A. *Etikos įvadas*. Vilnius, 1995.

Katalikų bažnyčios katekizmas. Kaunas, 1996.

Martišauskienė E. *Paauglių dorovinių vertinimų ypatumai*. Vilnius, 1994.

Navickas J. L. *Vertybės ir dorovė*. Roma, 1988.

Paškus A. *Kunigo meilė*. Vilnius, 1996.

THE MORE IMPORTANT PARTICULARITIES OF TEENAGER'S SPIRITUAL GROWTH IN MODERN SCHOOL

Elvyda Martišauskienė

Summary

Cognition, love and creation express spiritual growth most of all. The senior teenagers appreciate most favorable love. It's displies appears in standpoint's, emocional's and behaviour's levels. The scence is more important in one's behaviour evaluation. The importance of creation everywhere is the lowest.